ERASMUS OF ROTTERDAM: LAUS STULTITIAE BETWEEN HEDONIST LUXURY AND CHRISTIANSIMPLICITY

Adriana Cîteia
Senior Lecturer, PhD., „Ovidius" University of Constanţa

Abstract:Erasmus in Rotterdam analyze the forms of self-exploration and the need of a subjective pantheon,capable of replacing the classical mythology and the Christian one. The trickster goddess of Madness from the Erasmi enkomion is an ephemeral god of private happiness. The individual assumes the liberty of reconstructing his interior space.

Keywords: enkomion, madness, mythology, happiness, liberty.

Panegiricul erasmian al *stultitiei* este construit cu mijloacele oratorice antice ale *enkomion*-ului[1]; oratorul (*Stultitia, Moria*, nebunia universală) îşi înfruntă publicul, într-un spirit ludic:

„ *Cum să-mi hotărăsc graniţele, cînd puterea mea se întinde atât de departe cât ţine neamul omenesc?"*[2]

Jovialitatea discursului său are un efect magic asupra ascultătorilor, „veseli ca zeii homerici"[3]. Încă de la începutul textului, Erasmus anunţă setul de roluri ascuns sub masca *stultitiei,* care anulează diferenţele şi instituie un nou tip de reciprocitate, „lipsită de grijile mistuitoare ale sufletului":

„*De cum m-am înfăţişat să vorbesc înaintea acestei adunări numeroase, dintr-o dată chipurile tuturor s-au luminat atât de mult, de o nouă şi oarecum neobişnuită veselie, şi atât de mult m-aţi salutat cu râsul vostru zglobiu şi drăgălaş, încât imi pare că toţi cei câţi sunteţi de faţă păreţi aidoma zeilor celor homerici*"[4].

Fiecare dintre personaje îşi joacă hipertimic existenţa, fără a o trăi în adâncime, jocul fiind secretul tinereţii veşnice:

„ *Dacă muritorii s-ar lepăda de orice legătură cu înţelepciune, şi ar trăi mereu cu mine, nu ar mai fi nici un bătrân pe lume, ci fericiţi s-ar bucura de o veşnică tinereţe*"[5].

Filosoful elogiază nebunia atribuindu-i perpetuarea vieţii, fericirea, prelungirea copilăriei, eroismul maturităţii. Pe măsură ce monologul înaintează, în cortegiul nebuniei sunt incluşi înţelepţi, capete încoronate, poeţi, retori, scriitori, oameni ai legii, filozofi, matematicieni, teologi, episcopi, cardinali, papi, construind reversul negativ al lumii, într-o evidentă opoziţie cu paradigma creştină.

Erasmus foloseşte alternativ sursele neotestamentare şi pe cele clasice, păgâne. Locul de baştină al Moriei sunt „fericitele ostroave" descrise prin suprapunerea imaginii homerice a Câmpiilor Elizee[6] şi a Edenului creştin[7].

Genealogia (părinţi îi sunt *Plutus* cel Tânăr şi *Neotes*, Bogăţia şi Tinereţea) şi cortegiul său zgomotos, asemănător tyazului dionisiac (din care fac parte fiicele lui Bahus şi Pan,

[1] Scriere laudativă, frecvent întîlnită în literatura creştină a secolelor IV-VII.
[2] Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei*, trad. Ştefan Bezdechi, Editura Minerva, Bucureşti, 2000, p. 11.
[3] *Ibidem*, p. 7.
[4] *Ibidem*, p. 8.
[5] *Ibidem*, p. 23.
[6] Homer, *Odiseea*, IX, 215; X, 426, trad. George Murnu, Editura universitas, Bucureşti, 2000.
[7] Erasmus, *op. cit.*, p. 15.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

Methe- Beţia şi *Apaedia*- Grosolănia, *Philautia*, Linguşirea, Uitarea, Trândăvia, Plăcerea, Sminteala, Pofta, Cheful şi Somnul[8]) sunt alcătuite din păcate capitale, în dublu contrast cu cortegiul muzelor apolinice şi al Fericirilor creştine:

„Această frumoasă, de colo, cu sprâncenele trufaş sumese este Iubirea de Sine, cealaltă pe care o vedeţi făcând ochi dulci şi bătând din palme se numeşte Linguşirea. Alta, pe jumătate aţipită, de parcă doarme, se numeşte Uitarea. Acesteia, cu mâinile încrucişate, sprijinită în coate, îi zice Trândăvia. Cea de colo, încruntată, cu o cunună de trandafiri, şi căreia tot trupul îi miroase a parfumuri, se numeşte Plăcerea. Cealaltă, cu privirea rătăcind încoace şi încolo, se numeşte Sminteala. În sfârşit, aceasta de aici, cu pielea lucie şi durdulie, se cheamă pofta. Printre aceste fetişcane vedeţi şi doi zei: unul se cheamă Cheful, celălalt Somnul fără trezire”[9].

Philautia erasmiană diferă substanţial de autoconservarea egoistă. Nebunia se întreabă cu o îndoială epicuriano-creştină aparent inocentă *„quemquem amabit qui ipse semet oderit”*- *„poate iubi pe altul acela care se urăşte pe sine? Poate să se înţeleagă cu altcineva cel care nu se împacă cu sine? Va face oare, vreo plăcere cuiva acela ce e ursuz şi aspru cu sine însuşi?*[10] Philautia epicuriană devine astfel condiţia heterofiliei creştine[11].

Figura de dimensiuni gigantice a nebuniei, purtând tichia cu clopoţei a fost frecvent invocată în Renaştere[12]. Tema cortegiului nebuniei şi a păcatelor capitale fusese abordată înainte de opera erasmiană, de Sebastian Brandt, în *Narrenschiff*[13], şi de ciclurile vanităţilor şi luxuriilor lui Hieronymus Bosch[14].

Bosch a pus în lumină negativul destinaţiei spirituale. Pictorul trimite constant la citatul biblic, pentru a construi suportul teoretic, de meditaţie, al imaginilor. *Tripticul Carului cu fân* este populat, în fundal, de iluziile umane şi de un cortegiu de atitudini care exprimă denaturarea morală a omului.

În imaginea drumului vieţii, din interiorul tripticului, figurile dominante sunt ale săracului rătăcitor prin lume şi nebunului exilat la marginea vieţii, personaj iertat de condamnarea pentru imoralitate. Nebunul lui Bosch, alungat, speriat, îmbătrînit domină lumea prin inadecvarea la aceasta; el este *stultus* în raport cu absurditatea, inconsistenţa, violenţa vieţii, fiind mai uşor de asociat paradigmei nebuniei înţelepte din Noul Testament decât *Stultitia-ei* erasmiene, profund ancorată în lume

Câteva pasaje din Erasmus îi anunţă pe More şi pe Rabelais: paragraful în care *Stultitia* vorbeşte în numele tatălui ei Plutus, care dictează războiul şi pacea, guvernarea, justiţia, convenţiile şi alianţele şi care „cu un gest al său răstoarnă cu susul în jos şi cu josul în sus şi cele sfinte şi cele lumeşti”[15], şi fragmentul din Rabelais, referitor la legea telemiţilor[16]. Profeţia telemită anunţa venirea unor străini care vor răspândi discordie,

„Şi toate vor merge pieziş, fără rost,
Aşa cum le-ndrumă de-a valma cel prost,
Când răul ajunge înalt dregător”.

Erasmus reia tema nebuniei salutare, care este adevărata înţelepciune, temă de origine neotestamentară, în opoziţie cu falsa înţelepciune, care este pură nebunie.

[8] *Ibidem*, p. 16
[9] Erasmus, *op. cit*, p. 12-13.
[10] *Ibidem*, p. 35.
[11] Adriana-Claudia Cîteia, *Metamorfoze ale identităţii în gândirea politico-filosofică europeană*, Editura Universitară, Bucureşti, 2014, p. 136-204.
[12] Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002, *passim.*
[13] *Ibidem.*
[14] Vindecarea nebuniei, Cele şapte păcate (1475-1480), Corabia nebunilor (1490-1500), Grădina desfătărilor (1503-1504) şi Nebunul rătăcitor (nedatat), Walter Bosing, *Hieronymus Bosch*, Thames and Hudson Ltd, London, 1973, *passim.*
[15] Erasmus, *op. cit.*, p. 13.
[16] Rabelais, *Gargantua şi Pantagruel,* Trad. Alexandru Hodoş, Editura pentru Literatură universală, Bucureşti, 1967.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

În *Laus Stultitiae* este evidentă întâlnirea dintre Antichitate şi spiritul creştin. Pentru Erasmus, spiritul clasic a fost o cucerire dificilă, un triumf asupra barbariei, care se simte şi în opera lui Montaigne. Hedonismul clasic este redefinit cu mijloacele creştinismului: bucuria vieţii constă în virtute şi pietate. Dar viaţa fericită este posibilă doar într-un spaţiu intim, subiectiv, protejat de evenimentele lumii, înconjurat de cărţi şi tăcere. Erasmus propune în *Laus,* în dialogul *Epicurianul* şi în *Convorbiri,* două arhitecturi posibile ale lumii, definite cu vocabularul înţelepciunii şi al nebuniei, construite pe înclinaţia spre bunătate şi pietate a omului sau pe instinctul ludic care subordonează lumea unei divinităţi-trickster, Zeiţa-Prostia[17], „căreia toţi, într-un glas, îi recunosc divinitatea"[18]. Cele două paradigme erasmiene sunt, însă, limitate. El se confruntă cu lumea ca un solitar, şi în ciuda receptivităţii şi sensibilităţii sale, nu se află într-un contact veritabil cu aceasta[19].

În esenţă, scopul *enkomion*-ului său pare a fi evidenţierea diferenţei dintre maiestuozitatea înţelepciunii divine şi limitele înţelegerii umane. Lumea, pare a spune Erasmus este plină de opinii, dogme, autoritate tiranică. Înţelepciunea trebuie să fie simplă şi nu este nimic mai simplu decât Iisus Christos.

Afinităţile erasmiene cu epicureismul sunt mediate în mod constant de cultura creştină a autorului, de pasajele din părinţii patristici[20], de un vocabular de inspiraţie neotestamentară, dar şi de clasicii greci şi latini[21], depozitari ai gândirii epicureice.

Pentru Erasmus, grădinile sunt o sursă inepuizabilă de bucurie şi inspiraţie. Familiarizarea cu hedonismul epicurian s-a produs probabil în Italia, prin intermediul lui Lorenzo Valla. În *Antibarbarii*[22], lucrare terminată în anul 1499, Erasmus imaginează o conversaţie cu patru prieteni, care se desfăşoară în spaţiul paradisiac al unei grădini. Imaginea apare şi în *Apotheosis Capnionis* (1522)[23], grădina lui Erasmus fiind similară cu Paradisul terestru al lui Dante[24].

Convivium religiosum, publicat în vara anului 1522, are o structură asemănătoare *Antibarbarilor*: un grup de prieteni reuniţi într-o casă de la ţară, înconjuraţi de patru grădini, la intrare, în spatele casei (un spaţiu cu legume şi plante medicinale), o livadă cu arbori exotici şi o grădină în curtea interioară, amintind de grădina lui Epicur[25]. Pe zidurile casei este pictată în frescă grădina Edenului[26]. O grădină asemănătoare a avut şi prietenul său Jean Froben.[27]

Erasmus a aflat indirect de grădina lui Epicur, probabil din *Epistolele* lui Seneca[28]. Filosoful povesteşte că cei care intrau în faimoasa grădină erau întâmpinaţi cu formula „Hospes, hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est"[29].

Primele indicii ale unei influenţe epicuriene în opera lui Erasmus sunt însă, în *Decontemptu mundi epistula,* publicată în anul 1521 şi însoţită de o prefaţă care o plasează cronologic înainte de *Antibarbari*. În capitolul al IX-lea, *Plăcerile unei vieţi departe*

[17] Erasmus, *op. cit.*, p. 13.
[18] *Ibidem*, p. 11.
[19] Johan Huizinga, *Erasmus and the Age of Reformation*, Oriel College, Oxford, 1952, p. 47-65.
[20] Clement din Alexandria, Origen, Arnobius, Lactantius, Ambrozius şi Augustin.
[21] Vergilius, Horatius, Seneca, Plutarh, Lucian, Cicero, Lucretius, Diogene Laertios.
[22] Aloïs Gerlo, Paul Foriers, *La correspondence d' Érasme, Lettre 1110, traduite et annoté d'après le textelatin de l'Opus epistolarum*, de P. A. Allen, H.M. Allen, H. W. Garrod, Bruxelles, Québec, Presses de l'Université Laval, 1970, vol. IV, p. 316-319.
[23] *Apotheosis Capnionis*, traduction du latin par Jean Chomarat, Jean-Claude Margolin, Daniel Ménager, in Érasme, éd. , établie par Claude Blum, André Godin, Jean-Claude Margolin, Daniel Ménager, Paris, Robert Laffont, 1992, p. 269.
[24] Dante, *Divina Comedia, Purgatoriul*, cap. 28.
[25] "Convivium religiosum", in *Érasme- Colloques*, vol. I, traduction et présentationd'Étienne Wolff, Paris, Imprimerie Nationale, 1992, p. 153.
[26] *Ibidem*, p. 147.
[27] *Lettre* 1756, *La correspondance*, vol. VI, ed. cit., p. 497.
[28] *Senecae lucubrationes, Lettres à Lucilius*, lettre 21, traduction, introduction et notes par Marie-Ange Jourdan-Gueyer, Paris, Garnier-Flammarion, p. 123.
[29] *Ibidem*.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

*delume,*Erasmus elogiază viaţa monahală a cărei „voluptate” are şi ingrediente din reţeta epicuriană, care coincid cu valorile creştine: evitarea abuzurilor, sobrietatea, evitarea conduitei imorale şi a funcţiilor oficiale, suferinţa kathartică necesară pentru a preveni „marile suferinţe”[30]. La sfârşitul capitolului, Erasmus revine asupra temei micului Eden, cu flori şi arbori fructiferi, cu izvoare care murmură plăcut şi intinderi de un verde strălucitor. Deliciile naturii sunt metafore ale bucuriei produse de lectura *Scripturilor*, ale plăcerilor spirituale şi morale:

„În primul rând plăcerea de a fi liber de durerea atroce cauzată de o conştiinţă vinovată (sordida conscientia). După Epicur este una dintre cele mai mari plăceri, pentru că cel eliberat de durere cunoaşte marea plăcere. În al doilea rând nu este vorba despre contemplarea deliciilor celeste, eterne, de care sperăm să ne bucurăm dacă Dumnezeu vrea? Oricine este descurajat, abătut, nu va exulta de fericire gândindu-se la viaţa paradisiacă, nu va fi nerăbdător să-şi abandoneze corpul muritor?[31]

Textul are două registre evidente: cel epicurian al dialecticii durere-plăcere şi cel creştin al fericirii eshatologice, în deplin dezacord cu gândirea hedonistă. *Ataraxia* epicuriană întâlneşte *amerimnia* creştină într-un text al cărui caracter hibrid este limitat de nevoia de a ocoli ideile epicuriene despre finalitatea existenţei umane şi indiferenţa divină, în totală neconcordanţă cu ideea creştină de providenţă. În spirit creştin, puteau fi acceptate însă ideile epicuriene legate de evitarea plăcerilor sordide, compromis inspirat din *Confesiunile* augustiniene[32]. Augustin trasase limitele până la care putea fi tolerat un hedonism creştin: supravieţuirea sufletului şi Judecata de Apoi[33].

Erasmus a propus în *Banchetul religios* (1522) un antitip al grădinii paradisiace a Nebuniei şi al Grădinii Desfătărilor a lui Bosch[34], o grădină ideală a raţiunii, un loc imaginar, dar necesar pentru a construi o realitate, pornind de la un fundament utopic.

Insulă a plăcerilor şi viciului, Grădina lui Bosch individualizează plăcerile instinctului, păcatul, metamorfoza , moartea, evidenţiind modul în care realităţile pozitive pot trece într-un revers negativ. Grădina lui Bosch este o grădină a Infernului, privită de sus, care transmite, ermetic ideea esenţei antiumane a păcatului.

Grădinile din *Banchetul Religios* includ în peisajul lor elemente epicuriene şi elemente creştine; sunt locuri destinate filosofiei şi unui mod de viaţă corespunzător acesteia. „Grădina lui Eusebius” din banchetul erasmian este grădina coerenţei intelectuale şi raţiunii. Grădina Nebuniei, din *Laus Stultitiae* este un spaţiu al *ataxiei*, hazardului, iraţionalului. Erasmus pare a relua discret, vechea idee augustiniană a celor două cetăţi: cetatea terestră şi cea divină, cetatea Babilonului şi cea a Ierusalimului, cetatea trecătoare şi cetatea perenă, spaţiul fericirii veşnice şi spaţiul fericirii iluzorii.

Grădina lui Eusebius, din *Banchetul religios*, este un spaţiu salvator. Ea conţine cei mai frumoşi arbori, plante vindecătoare, cele mai frumoase păsări, cea mai proaspătă iarbă. Grădina Nebuniei conţine ierburi vrăjite (*moly,* iarba primită de Ulise de la Hermes înainte de a ajunge pe insula lui Kirke şi *nepenthe*, iarba uitării).

În *Banchetul religios*, Erasmus schiţează portretul individului solitar, împăcat cu sine însuşi; în *Lauda Nebuniei*, conturează imaginea individului pierdut într-o negativitate a propriei existenţe[35]. *Stultitia* este „raportul subtil pe care omul îl întreţine cu sine însuşi”[36], cu

[30] Peter Bietenholz, “Felicitas (eudaimonia) ou les promenades d’Érasme dans le jardin d’Épicure”, *Renaissance et Réforme*, (2006) 30, 1: p. 37-42.
[31] *Ibidem.*
[32] Fericitul Augustin, *Confesiuni*, 6.XVI. 26.
[33] *Ibidem.*
[34] Marin Tarangul, *Bosch*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974, *passim.*
[35] Michel Onfray, *O contraistorie a filosofiei*, vol. II, *Creştinismul hedonist*, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 176.
[36] Michel Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, p. 27.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

slăbiciunile, visele, iluziile sale: „*Statuile mele sunt oamenii*”[37]. Nebunia este ipostaziată, multiplicată în fiecare om, prin filautia însoţită de necunoaşterea de sine.

În fundalul peisajelor simbolice ale Grădinilor raţiunii şi nebuniei, ale Paradisului şi Infernului, Erasmus a ascuns două structuri arhetipale: Corabia salvatoare a lui Noe, şi Corabia Nebunilor.

Grădinile erasmiene, din *Banchetul religios* şi din *Lauda Nebuniei* pot constitui un exemplu de duplicaţie antitetică: grădina universală a nebuniei, loc de ispită şi de metamorfoză, până la pierderea de sine, şi grădina-refugiu, loc al regăsirii de sine. În spatele celor două structuri se află un bazin arhetipal evident, „o încordare antagonică de mituri păgâne şi creştine”[38]: Tartarul şi Câmpiile Elizee, Paradisul şi Infernul. Erasmus propune un model existenţial constitutiv oricărui prezent subiectiv. Pe de altă parte, însă, opera erasmiană are şi rolul de a smulge cititorul dintr-o subiectivitate limitată la existenţa imediată, reconfigurându-i spaţiul interior, singularitatea intimă[39]. Cititorul intră în textul erasmian ca în propriul univers, conjugându-şi subiectivitatea cu conţinutul operei, lăsându-se purtat dintr-o grădină în cealaltă, ca într-un miraj.

Topica antagonică este construită pe duplicaţia antitetică ispite-fericiri, nebunie-înţelepciune. Grădina Nebuniei nu are graniţe, dar produce claustrofobie morală, iar grădina raţiunii, spaţiu închis, bine delimitat produce senzaţia de claustrofilie, de siguranţă, de retragere în spaţiul subiectiv.

Elogiul nebuniei are o structură dualistă evidentă: un mesaj de suprafaţă, pe care autorul îl explică în introducere: un joc al spiritului, „un soi de umor, nici grosolan, nici lipsit de duh,... un prilej de joacă”, dar şi un „miez hrănitor”, un tâlc folositor „cititorilor cu mintea ceva mai deschisă”[40]. Mesajul profund al operei erasmiene împleteşte ideile antichităţii clasice[41], cu neliniştile unui ev mediu aflat la finalul său şi cu aşteptările Renaşterii. Textul are, aşadar, „două feţe, ca silenii”[42], un sens real şi unul aparent, deghizator:

”*La urma urmei, viaţa omenească ce altceva este decât o comedie, unde, sub o mască de împrumut, fiecare îşi joacă rolul, până când regizorul îl scoate de pe scenă*”[43].

Adeziunea imaginară la sine transformă nebunia în miraj. Erasmus asociază nebunia cu imaginea narcisistă a oglinzii, care reflectă adevărul subiectiv. Nebunia stăpâneşte universul moral al individului. *Stultitia* erasmiană nu are nimic în comun cu *mania* greacă[44] sau cu *salos*-ul creştin[45], ci este „o plăcută rătăcire”[46], profund diferită de nebunia ”trimisă din fundul infernului de furiile cele răzbunătoare”[47], pe care filozoful o analizează de la înălţimea citadelei sale interioare:

„*Dacă te-ai uita jos, din lună, ca odinioară Menip, la nespusa forfoteală a muritorilor, ţi s-ar părea că vezi un furnicar de muşte şi ţânţari, care se ceartă, se războiesc, îşi întind capcane unii altora, se jefuiesc, petrec, se îndrăgostesc, nasc, cad şi mor”.*[48]

Erasmus face diferenţa între *ate* („furia ucigaşă”[49]) şi nebunia extatică a poeţilor, plăcuta rătăcire a minţii- *mens gratissimus error*, în două pasaje contrastante, împrumutate din mitologia greacă şi din Epistolele lui Horatiu[50].

---

[37] Erasmus, *op. cit.*, p. 73.
[38] Gilbert Durand, *Figuri mitice şi chipuri ale operei*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997, p. 150.
[39] *Ibidem*, p. 157.
[40] Erasmus din Rotterdam, lui Thomas Morus, prietenul său, în *Elogiu*, p. 1-4.
[41] Erasmus trece în revistă o întreagă galerie de iluştrii antecesori: Homer, Vergiliu, Ovidius, Glaucon, Synesius, Lucian, Plutarh, Seneca, Apuleius.
[42] *Ibidem*, p. 46.
[43] *Ibidem*, p. 46-47.
[44] E.R. Dodds, *Grecii şi iraţionalul*, Editura Polirom, Iaşi, 1998, *passim*.
[45] Michel de Certeau, *Fabula mistică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 34-52.
[46] Erasmus, *op. cit.*, p. 55.
[47] *Ibidem*, p. 64
[48] *Ibidem*, p. 48.
[49] *Ibidem.*

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

Discursul nebuniei din *Laus Stultitiae* îşi are reversul în discursul păcii, din *Querella pacis*[51]. Erasmus notează că „lumea întreagă este patria noastră a tuturor", întoarcerea la identitatea creştină fiind garanţia iubirii de aproapele. Limbajul comun al culturii creştine ar fi rămas însă, de neînţeles în absenţa păcii universale. Discursul păcii, din *Querella pacis* este total opus ca tonalitate discursului nebuniei. Este o lamentaţie care începe cu invocarea autorilor clasici şi continuă cu respingerea violenţei, nu ca instinct care nu poate produce decât izbucniri individuale, ci ca ideologie[52].

Influenţa hedonismului asupra scrierilor erasmiene anterioare anului 1500 nu se datorează contactului direct cu operele fundamentale ale şcolii filosofice amintite, ci , mai probabil, unei familiarităţi cu umanismul italian şi cu literatura epicureică medievală[53]. În *Elogiul Nebuniei,* se observă, însă, o modificare profundă a viziunii erasmiene asupra tradiţiei filosofice hedoniste, determinatăde interesul autorului pentru opera controversatului său predecesor Lorenzo Valla, ale cărui lucrări le cunoştea şi parafraza încă din anul 1488[54]. Înainte de a scrie *Elogiul*, Erasmus s-a aflat într-un anturaj profund legat de hedonismul quattrocentist şi de *De voluptate* a lui Valla. Erasmus a cunoscut în Italia „cultura renascentistă a alterităţii"[55], pe care şi-a asumat-o, ca un omagiu adus operei lui Valla.

Râsul, jovialitatea epicuriană, în contrast profund cu rictusul dezamăgirii stoice sunt teme comune celor doi autori. În vreme ce stoicii pledau în favoarea unei *apatheia* eroice, solitare, epicurienii considerau că prietenia reprezintă fundamentul bunăvoinţei şi păcii[56]. *Stultitia* îşi construieşte monologul cu fervoare filosofică şi cu fidelitate faţă de propria gândire.

Ca şi în tratatul lui Valla, referirile la stoici sunt puţin flatante:

„dar aud Broaştele din Stoa orăcăind iarăşi: Nu e nenorocire mai mare, zic ele, decât nebunia...căci stoicii aceştia sunt mari chiţibuşari"[57].

„Mă îndoiesc că se poate găsi în toată omenirea o singură făptură care să fie cuminte în toate ceasurile zilei, şi să nu fie stăpânită de vreun fel de nebunie"[58].

Stoicii se pretind a fi aproape de divinitate, dar sunt ipocriţi şi elitişti[59]:

„Stoicii se socotesc a fi cei mai aproape de zei. Daţi-mi unul din aceşti înţelepţi. Ei bine, să fie de trei, de patru, de o mie de ori stoic, totuşi şi ăsta trebuie să-şi lase la o parte, dacă nu barba, semnul înţelepciunii, pe care de altfel îl are comun cu ţapii, oricum acea seriozitate, să-şi descreţească fruntea, să-şi părăsească morala lui aspră, şi să facă vreo prostie oricât de mică"[60].

Nebunia deplânge ideile stoice, pe care le consideră rodul lipsei de experienţă practică[61] (omul este inferior animalelor pentru că înclină să devină sclavul pasiunilor sale, iar moartea nu trebuie deplânsă, pentru că nu este mai dureroasă decât viaţa[62]). Pasiunile sunt firesc umane, dar stoicii le resping, transformând omul într-o statuie de marmură:

„... stoicii îndepărtează de înţelepţi tulburările sufleteşti, ca pe nişte boli. De fapt, astfel de porniri au nu numai rolul de îndrumător pentru cei ce se grăbesc spre limanul

---

[50]*Ibidem*, p. 64-65; Horatiu, *Epistole*, II, 2, 130.
[51] Ştefan Zweig, *Triumful şi destinul tragic al lui Erasm din Rotterdam*, Editura Univers, Bucureşti, 1975, *passim.*
[52] P.P. Negulescu, *Filosofia Renaşterii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1986, p. 642.
[53]Eugenio Garin, *La cultura filosofica del Rinascimento italiano*, Florence, Sansoni, 1961, p. 78-82; Howard Jones, *The Epicurean Tradition*, London, New Yotk, Routledge, 1989, p. 142-152.
[54]"La correspondance d'Erasme", *op. cit.*, vol. I, Scrisorile 23, 67,68, 182, în care apar ecouri din *Elegantiae*, şi *Dialecticae Disquisitiones*, iar în *Elogiul Nebuniei*, din *De falso credita Constantini donatione*.
[55]*Ibidem*.
[56] "Valla's De voluptate ac de vero bono and Erasmus'Stultitiae Laus: Renewing Christian Ethics", *Erasmus of Rotterdam Society Yearbook*, (1995) 15: p. 1-25.
[57] Erasmus, *Elogiul nebuniei*, ed. cit., p. 63.
[58]*Ibidem*, p. 66.
[59]*Ibidem*, p. 17, *De voluptate*, p. 58, 110, 164, 265.
[60]*Ibidem*.
[61]*Laus*, p. 35.
[62]*De voluptate*, p. 140-145.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

înţelepciunii, dar ele sunt ca nişte pinteni şi bolduri în orice lucrare a virtuţii, stându-ne de obicei în preajmă ca nişte îndemnători spre fapta bună. Desigur, de data asta se împotriveşte din răsputeri prea stoicul Seneca, neîngăduind în ruptul capului ca înţeleptul să aibă vreo patimă. Ba, când face acest lucru nu mai rămâne nimic din om, ci mai degrabă făureşte un zeu nou, care n-a fiinţat nicăieri şi nu va fiinţa niciodată. Ca să vorbesc mai răspicat, el a dăltuit o statuie de marmură în chip de om, ţeapănă şi lipsită de orice simţire omenească"[63].

Hedoniştii şi stoicii sunt pentru Erasmus două oştiri[64] de artişti pigmalionici luptând să transforme statuia în om sau omul în statuie, ignorând avertismentul grav al Stultitiaei:

„*Vedeţi ce s-ar întâmpla dacă toţi oamenii ar fi înţelepţi: am avea nevoie de un alt rând de lut şi de un alt olar Prometeu"*[65].

Pentru Erasmus, ca şi pentru Valla, epicureismul este filosofia cea mai potrivită oamenilor obişnuiţi, în vreme ce stoicii sunt posesorii unei pretinse înţelepciuni, care dispreţuieşte „vulgul profan"[66]. Dintre filosofi, nimeni nu seamănă mai mult cu stoicii decât scolasticii Evului Mediu, ale căror idei sunt „la fel de paradoxale ca oracolele stoicilor"[67].

Din opera lui Lucretius[68] Erasmus preia încrederea în impulsul specific uman de a căuta plăcerea, deşi menţionează, fidel gândirii sale creştine că acesta poate fi pervertit, transformat în cupiditate şi pasiune necontrolată.

Deşi *Stultitia* nu se referă niciodată direct, în discursul său la epicurei, utilizează frecvent noţiunile centrale ale sistemului lor filosofic: *voluptas* (plăcerea) şi *felicitas* (bucuria). Nebunia raportează activitatea umană la compatibilitatea cu sau ostilitatea faţă de Natură. Erasmus şi Valla definesc „natura serenă" centonându-i pe Lucretius şi Vergilius. *Natura parens et humani generix opifex, natura creatrix*[69] ignoră ideea de Creator Divin. Profund influenţat de morala creştină, Erasmus pledează pentru plăcerile inofensive[70], „micile nebunii ale vieţii cotidiene"[71].

Autenticitatea discursului rezidă în „compasiunea nebuniei" pentru plăcerile comune existenţei „aici şi acum", justificate de fragilitatea umană. Erasmus resemnifică noţiunea creştină de *tolerantia* (în sensul acceptării, resemnării, suferinţei cu sau pentru). Toleranţa erasmiană ascunde tentaţia de a participa la nebunia comună a iubirii de sine. Philautia, în sensul său egoist, intolerabil fusese supusă unei cenzuri morale severe în opera lui Sebastian Brant[72]. Erasmus conferă însă nebuniei egoiste un sens inocent. Egoismul inocent, ca parte integrantă a naturii umane suscită simpatie şi îngăduinţă din partea cititorului.

Erasmus pare a susţine că etica epicuriană este compatibilă cu cea creştină[73]. În *Paraclesis* (1516) afirmă că creştinii pot găsi lucruri utile în filosofia păgână[74], reactualizându-şi cu precauţie creştinismul epicurian. Erasmus nu s-a îndoit de imortalitatea sufletului, de existenţa unui Dumnezeu providenţial şi nu a manifestat vreun interes pentru atomism. Simpatia pentru natură, viaţa modestă, definirea precaută a plăcerii, sunt însă epicuriene. Erasmus poate fi plasat în intervalul dintre reevaluările timide din secolul al XV-lea şi epicurianismul viguros al secolului al XVII-lea.

Supravieţuirea gândirii epicuriene în perioada apostolică explică similitudinile între cele două paradigme etice, dar şi intransigenţa literaturii patristice faţă de hedonismul clasic şi

[63]*Laus*, p. 48-49.
[64]*Ibidem*, p. 37
[65]*Ibidem*, p. 51.
[66]*Ibidem*, p. 96.
[67]*Éloge de la Folie*, traduction, présentation et notes Claude Blum, în *Érasme*, ed. Claude Blum et alii, p. 65.
[68] Lucretius, *De rerum natura*, libri sex, Cyril Bailey edit., Oxford, Clarendon Press, 1947, I, p. 60-64.
[69]*Ibidem*.
[70]*Éloge de la Folie*, ed. cit., p. 18.
[71]*Ibidem*, p. 26.
[72]Două adaptări ale Corabiei Nebunilor au fost publicate în anul 1509, în limba engleză, an în care Erasmus publica *Elogiul* la Londra. Germain Marc'hadour, *L'Univers de Thomas More*, Paris, Vrin, 1963, p. 167.
[73]*Ibidem*.
[74]"Paraclesis", în *Érasme, op. cit.*, p. 596-606.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

nevoia de a trasa o barieră fermă între cele două sisteme de gândire. Tradiţia critică s-a transmis Evului Mediu, simultan cu tentaţia apropierii de literatura hedonistă, evidentă în umanismul italian al secolului al XV-lea[75].

Stultitia crede în providenţă şi în responsabilitatea umană, aşadar nu este epicuriană sută la sută, dar nu încurajează interesul pentru beatitudinea paradisiacă sau suferinţa infernală, aşadar nu este nici creştină sută la sută. Spre finalul lucrării, după o ultimă suită de idei inspirate din antichitatea clasică, Nebunia citează aproape exclusiv din sursele creştine[76], anunţându-şi intenţia de a-şi fundamenta elogiul şi pe mărturia Sfintei Scripturi[77].

Spre finalul textului, depărtarea de hedonismul epicurian este surprinzătoare. Marele final al discursului, construit pe tema „nebuniei crucii"[78], ca soluţie soteriologică, are valoarea unui mesaj fundamental creştin. Binele etern nu poate fi câştigat decât odată cu Paradisul, iar prologul său este extazul mistic[79]. Erasmus pare a fi un admirator sincer al misticismului creştin, chiar dacă nu a trăit *unio mistica*[80]. Autorul face diferenţa între nebunia iubirii de sine ca formă iluzorie de fericire şi nebunia lepădării de sine, „nebunia crucii" ca o condiţie a fericirii paradisiace[81]. Refuză, însă, cu o ironie aspră nebunia ceremoniilor creştine[82].

Ultima parte a *enkomion*-ului revine explicit la sursele biblice care furnizează semnificaţiile *stultitiaei*, asupra cărora Erasmus insistă cu o mai mare minuţiozitate decât asupra surselor mitologice de la începutul textului.

Scopul citatelor din *Eclesiastul* I, 15 şi *Ieremia* I, 2 şi X, 14 pare a fi dublu:

1. de a sublinia diferenţa dintre *sapientia* divină şi *stultitia* umană, sinonimă cu vanitatea, şi

2. de a indica într-o manieră subtilă sinonimia termenilor *stultitia* (pentru care textul *Eclesiastului* foloseşte termenul *afronos*- lipsă de înţelepciune şi nu *moros* sinonimul lui *stultus* din textele neotestamentare[83]), şi *vanitas* (cu termenul grec sinonim *mataiotes).* Erasmus nuanţează această idee cu un citat din *Proverbe* XI, unde sinonimul grec al termenului latin *stultitia* este substantivul *atimoretos*[84], şi cu Psalmii XXV, 7, şi LXIX, 6, unde sinonimele *stultitiei* sunt *ignorantia* (gr. *agnoia*), şi *insipientia* (gr.*afrosyne*, necunoaştere, ignoranţă, lipsă de înţelepciune).

BIBLIOGRAPHY

de Certeau, Michel, *Fabula mistică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.

Dodds, E. R., *Grecii şi iraţionalul*, Editura Polirom, Iaşi, 1998.

Durand, Gilbert, *Figuri mitice şi chipuri ale operei*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997.

Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei*, trad. Ştefan Bezdechi, Editura Minerva, Bucureşti, 2000.

Foucault, Michel, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005.

Garin, Eugenio. *La cultura filosofica del Rinascimento italiano*, Florence, Sansoni, 1961.

Huizinga, Johan, *Erasmus and the Age of Reformation*, Oriel College, Oxford, 1952.

Marc'hadour, Germain, *L'Univers de Thomas More*, Paris, Vrin, 1963.

[75] Eugenio Garin, *La cultura filosofica del Rinascimento italiano*, Florence, Sansoni, 1961, p. 78-82.
[76] În ordinea utilizării în text, Eclesiastul I, 2, 15, 18, VII, 4, X, 3, Ieremia X, 14, 23, Proverbe XXX, 2, 2Corinteni, XI, 23, Deuteronom, XVIII, 10, Maleahi, III, 5, 1Corinteni,I, 19, 27. IV, 10, Psalmi XXV, 7, LXIX, 6, Isaia XXIX, 14, Ieremia VIII, 19, IoanI, 29, V, 12, 13, Matei XXI, 5; Ibidem, p. 134-152.
[77] Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei*, p. 134.
[78] Idem, *Éloge de la Folie*, ed. cit, p. 94.
[79] *Ibidem*, p. 99.
[80] *Ibidem.*
[81] Éloge de la Folie, *ed. cit.*, p. 93-96.
[82] *Ibidem*, p. 95-96.
[83] I Corinteni 1, 19.
[84] Proverbe, 11, 21.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)

Negulescu, P. P., *Filosofia Renaşterii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1986.

Michel Onfray, Michel, *O contraistorie a filosofiei*, vol. II, *Creştinismul hedonist*, Editura Polirom, Iaşi, 2008.

Rabelais, *Gargantua şi Pantagruel,* Trad. Alexandru Hodoş, Editura pentru Literatură universală, Bucureşti, 1967.

Zweig, Ştefan, *Triumful şi destinul tragic al lui Erasm din Rotterdam*, Editura Univers, Bucureşti, 1975.

BDD-A27443 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:47 UTC)